

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 1 Dans naar rang en stand

1 maximumscore 2

twee van de volgende:

- het soepel, elegant en gemakkelijk kunnen bewegen (houterigheid en zichtbare inspanning waren niet gepast)
- het beheersen en controleren van bewegingen en impulsen (ongeremdheid in emotie en beweging was niet gepast)
- het verkrijgen van een goede / trotse / rechte houding (waarmee status werd aangeduid, 'gewone stervelingen liepen krom van het werken')
- het verwerven van inzicht in de gangbare hiërarchische verhoudingen aan het hof en/of de (bijbehorende) gedragsregels aan het hof (wie danst met wie en in welke volgorde)
- het vaardig worden in hofmakerij

per juist antwoord

1

2 maximumscore 3

Het ballet was bedoeld als theaterstuk, want (drie van de volgende):

- de dans werd uitgevoerd door een (select) gezelschap van bekwame / professionele dansers.
- de dans werd opgeluisterd met decorstukken (theatrale enscenering).
- er is sprake van een (allegorisch / klassiek) verhaal / thema (dat voor hovelingen inzichtelijk is).
- de dans had tot doel de verfijning / beschaving van het hof te symboliseren / over te brengen aan het publiek (fantastische / complexe choreografie).
- er is een duidelijke scheiding tussen dansers en publiek (het publiek zit hoger) / er is sprake van een 'en ronde' / een theateropstelling.
- het is gemaakt om een publiek te imponeren / als een spektakel (mooiste ballet / mooie muziek / choreografische patronen en verwickelingen etc.)

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
3	maximumscore 3	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het verbeelden van dit feest had als doel (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – imponeren / het tonen van de grootsheid / rijkdom / culturele bloei van het Franse hof (koningshuis Valois). – geschiedenis schrijven / het vastleggen van de (imperiale) uitbreidingsdrang richting Polen / verslag doen van het bezoek van de Poolse gezanten aan het Franse hof. 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • vormgeving (een van de volgende): (imponeren) <ul style="list-style-type: none"> – (compositie) De zichtlijnen leggen vooral de nadruk op Catharina (in het zwart), de voorname gasten links op de voorgrond en het decorstuk rechts en/of de volle compositie trekt de aandacht van de beschouwer naar heel veel onderdelen van de voorstelling, wat de grootsheid van het spektakel versterkt. – (kleur) Catharina is (als enige) weergegeven in het zwart en daarmee wordt haar bijzondere/uitzonderlijke / hoge status onderstreept, hiermee wordt het bijzondere belang van de gebeurtenis onderstreept. – (ruimte) Het hoge standpunt zorgt voor overzicht, daardoor is niet alleen de dans in beeld, maar ook de grootte/omvang en pracht van de tuinen, paleis en andere festiviteiten. – (formaat) Door het enorme formaat van het tapijt kan de grootte/omvang en pracht van de tuinen, paleis en andere festiviteiten tot in de details worden gepresenteerd aan het publiek. (geschiedenis schrijven) <ul style="list-style-type: none"> – (compositie) De Poolse gezanten hebben een aparte positie in het geheel, ze staan los van de massa, waardoor het belang van hun bezoek wordt onderstreept / waardoor hun ondergeschikte positie wordt benadrukt (het aanbieden van de kroon). – (formaat) Door het enorme formaat van het tapijt wordt onderstreept dat het hier een belangrijk, historisch gegeven betreft. 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • materiaal / techniek (een van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – (imponeren) De weefkunst had een zeer hoge status dankzij de kostbaarheid van het materiaal / de glanzende garens en/of dankzij de vele arbeid en/of vanwege het hoge technische kunnen van de (Franse koninklijke) weefateliers. – (geschiedenis schrijven) Met de keuze voor een (serie) wandtapijt(en) kreeg het onderwerp naar alle waarschijnlijkheid een zeer representatieve, zichtbare plek (wandtapijten hingen bijvoorbeeld in een paleis / bestuursgebouw), zo werd ervoor gezorgd dat deze gebeurtenis niet 'uit de geschiedenis zou verdwijnen' / dat deze gebeurtenis herdacht of actueel zou blijven. 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 2

- (omlijsting) Negri benadrukt zijn status door zichzelf te presenteren als kenner van de klassieken / geletterde / beschaafde dansmeester, door zijn portret te laten omringen met klassieke architectuur / klassieke figuren / klassieke allegorieën / Latijnse tekst 1
- (portret) Negri benadrukt zijn status door zichzelf te presenteren als modieuze dansmeester, gekleed in dure, fraaie bewerkte kleding / volgens de laatste mode: met een plooi kraag en/of een modieus baardje en/of Negri benadrukt zijn status door zichzelf te presenteren als zelfbewuste dansmeester: met sterke, wilskrachtige gelaatstrekken / met een heldere of kritische oogopslag / met een statige/rechte houding 1

5 maximumscore 2

- *pavane* als introductie (een van de volgende): 1
  - De *pavane* wordt gekenmerkt door plechtige/statige bewegingen / de *pavane* is een loopedans en dit past bij een introductie waarin de hovelingen hun waardigheid onderstrepen.
  - In de *pavane* dansen de man en de vrouw (meer) gescheiden / lijken de man en de vrouw zich aan elkaar te presenteren (de een staat stil, de ander danst) en dit past bij een introductie.
- De bewegingen van de *gailliarde* zijn uitbundig(er) (springen / draaien / liften) en/of levendiger of virtuozer (snel/behendig) en dat past bij een dans waarin de hovelingen tonen wat ze kunnen / past bij een feestelijkere voortzetting van het bal na de opening / Bij de *gailliarde* wordt gewisseld van danspartner, dit past bij een vervolg waarbij er sprake is van meer sociale uitwisseling 1

6 maximumscore 1

(bewering) 1:	juist
(bewering) 2:	juist

Opmerking

Alleen als beide antwoorden juist zijn, 1 scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 3

- citaat (een van de volgende): 1
  - De koningin wilde uitdragen dat zij zelf voldeed aan / het goede voorbeeld gaf van het hoofse ideaal: bekwaam zijn en blijven op het gebied van dans, muziek en zang.
  - De koningin wilde uitdragen dat ze in goede conditie was / nog wendbaar/flexibel was / in staat was om met de laatste mode mee te gaan, en dus nog lang meekon als heerser (ook al was ze 55 jaar).
- voorstelling (twee van de volgende): 2
  - De (hand op de) wereldbol laat zien dat de koningin heerste over de wereld.
  - De rijkelijk versierde (en gekleurde) kleding (en kroon) straalt macht / rijkdom uit.
  - De rijk versierde ruimte straalt macht / rijkdom uit.
  - De klassieke zuilen laten zien dat ze kennis had van (de kunst van) de klassieken / zich spiegelde aan een belangrijke periode in de geschiedenis.
  - De zeeslagen op de schilderijen op de achtergrond dragen uit dat de koningin een militair (maritiem) strateeg is.
  - De kalme zee en de wilde zee kunnen geïnterpreteerd worden als symbool voor de koningin als wijze regentesse in voor- en tegenspoed.
  - De witte, strakke huid draagt uit dat de koningin een volmaakt / onaantastbaar heerser is (geen sporen van tijd of ziekte / geen fysiek werk buitenshuis).
  - De zeemeermin kan symbool staan voor de kracht / macht van de koningin. Zoals zeemeerminnen zeelieden verleiden en ze vervolgens te pletter laten slaan op de rotsen, zo zal Elizabeth de Spaanse vloot vernietigen.

8 maximumscore 2

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- Elizabeths tegenstanders kunnen haar in diskrediet brengen met dit gerucht, want zij wordt daarmee neergezet als een losbandige / onbeschaafde / onbeheerste / onzedelijke koningin (in plaats van als een verstandige heerser) / als een koningin die zich laat leiden door anderen 1
- aspect van de voorstelling (een van de volgende): 1
  - De koningin wordt heel hoog opgetild.
  - De enkels van de koningin zijn zichtbaar.
  - Robert Dudley gooit zijn benen wijds en/of hoog.
  - Robert Dudley leidt Elizabeth / hij tilt haar op.
  - Robert Dudley houdt Elizabeth op onzedelijke wijze vast.
  - Het hondje staat symbool voor losbandigheid / zedeloosheid.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 3

drie van de volgende:

- (montage) de beurtelingse wisseling van shots waarin Elizabeth kijkt naar Robert en omgekeerd
- (montage) het oplopende tempo van de wisseling van shots (waarin Elizabeth naar Robert kijkt en omgekeerd)
- (camera-afstand) het inzoomen op de korte/speelse aanraking van Roberts sjaaltje door Elizabeth
- (camera-afstand) het inzoomen op de blikken van de hovelingen, waarbij uit hun reactie blijkt dat zij getuigen zijn van een verleidingsspel
- (camera-afstand) Op het moment dat Robert en Elizabeth een intieme conversatie voeren, word je daar als kijker deelgenoot van gemaakt door gebruik van close-ups.
- (kadrering) Alleen tijdens een paar intieme momenten zijn de gezichten van Elizabeth en Robert samen in een beeld.
- (slow motion) Op het hoogtepunt van de verleiding, tijdens de laatste lift, wordt de tijd vertraagd.
- (camerabeweging) De horizontale camerabeweging benadrukt het zwieren en/of het 'om elkaar heen draaien' en/of het naar elkaar toe bewegen.

per juist aspect

1

10 maximumscore 2

De antwoorden moet de volgende strekking hebben:

- argument waarom dit element past in een historisch correcte film: (afgaan op wat er meekomt uit de overlevering) Hoewel er geen directe bronnen / bewijzen zijn, kan betoogd worden dat op basis van wat wel bekend / overgeleverd is, het opnemen van dit verhaalelement te rechtvaardigen is. 1
- Dit verhaalelement is smeug/sensationeel/prikkelend / biedt als 'verboden' liefdesscène tegenwicht aan het stijve hofleven en maakt de film aantrekkelijker / toegankelijker (voor een breed publiek) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

11 maximumscore 3

- absurdistische elementen (twee van de volgende): 2
  - (typematisch spel) de personages zijn overdreven autoritair of onderdanig
  - (onverwachte / onlogische conversatie) het zonder blikken of blozen overschakelen van grote staatszaken, zoals opstand en belastingen naar (ogenschijnlijke) futiliteiten als nieuwe kleding / eten
  - (overdreven grime en theatrale kleding (met grote decoraties)) de overdreven uitdossing (tot in het belachelijke aangezet), zoals de enorme pruiken / sterke make-up en/of veel 'bling-bling' in de kleding (de nieuwe kousen)
  - (hedendaagse dansbewegingen) het statige / strikte / formele repertoire van hofdans(bewegingen) wordt hier uitgebreid met hedendaagse, losbandige dansbewegingen die bloedserius worden uitgevoerd (net als de beschaafde dansen uit de etiquette van rond 1700)
  - (gedrag) ongepast gedrag (op de billen slaan) dat vorm krijgt in de formele en/of strikte dans(bewegingen)
- (argument) Het antwoord moet de volgende strekking hebben: Dit absurdisme benadrukt het idee van het hofleven als een wereld op zichzelf met geheel eigen rituelen die voor buitenstaanders onnavolgbaar zijn en/of met een etiquette die voor buitenstaanders geen logica bevat (maar voor hovelingen essentieel is en/of de normaalste zaak van de wereld lijkt) 1

Blok 2 Kunst als een vulkaanuitbarsting

---

12 maximumscore 2

- onderwerpkeuze: In de romantiek (die zich afzette tegen het rationele van de verlichting) ontstond een interesse voor het irrationele / het onverklaarbare / het (individuele) gevoel / het onvoorspelbare / het afschrikwekkende (kwalificaties die van toepassing kunnen zijn op het onderwerp geestesziek) 1
- motivatie: De romantische kunstenaar meende dat (zijn) persoonlijke / individuele verbeeldingskracht / zijn gevoelsleven een belangrijke drijfveer / noodzaak was bij het scheppingsproces van kunst 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 3

- Onder het sublieme worden onderwerpen / gebeurtenissen verstaan die bij de beschouwer (vanaf een veilige afstand bezien) de sterkst mogelijke emotie kunnen opwekken (het angstaanjagende, onbevattelijke, oneindige, het shockerende) en daardoor grote aantrekkingskracht uitoefenen (onbevattelijke schoonheid) 1
- voorstelling (een van de volgende): 1
  - De vertrokken gezichten / grimassen van de figuren in het schilderij roepen angst / afschuw op.
  - De op elkaar gepakte mensen in allerlei verschillende houdingen roepen onrust / afkeer op.
  - Het gedrag van de figuren (naakt vechten/worstelen) is shockerend.
  - Het geselen/slaan van de figuren roept afschuw op.
  - De groteske gebaren zijn disharmonieus / onregelmatig / onvoorspelbaar / onbegrijpelijk.
  - De hoge muren versterken het gevoel van opsluiting/afzondering van de mensen.
  - De onbegrensde, lichte hemel versterkt het gevoel van opsluiting/afzondering.
  - Het naturalisme in de anatomie en houdingen van de figuren vergroot het inlevingsvermogen van de beschouwer, waardoor het onderwerp shockerend overkomt.
  - De naaktheid van de figuren kan als shockerend worden ervaren.
- vormgeving (een van de volgende): 1
  - (licht) Het licht dat van bovenaf op het tafereel valt, oogt spiritueel / onbegrensd / niet te bevatten.
  - (licht) Het schamele licht in de ruimte maakt de situatie duister.
  - (licht) Het sterke lichtdonkercontrast geeft de afbeelding een dramatisch effect / verhoogt de dramatiek.
  - (kleur) De overheersing van grijstinten doet de situatie duister ogen / geeft de figuren een ziekelijke uitstraling.
  - (vorm) Deformaties/vervormingen in gezichten benadrukken de hevige emoties / gemoedstoestanden.
  - (compositie en ruimte) De rangschikking van de figuren dicht op elkaar / voor en achter elkaar benadrukt de onrust / verwarring.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 2

twee van de volgende:

- De geportretteerden zijn afgebeeld in een neutrale omgeving / in vrij neutrale kleding (waar geen beroep / status / privésituatie uit op te maken valt) waardoor de nadruk ligt op de gezichtsuitdrukking / op de blik die iets zegt over het innerlijke leven (in plaats van het maatschappelijke).
- De blikken van de geportretteerden lijken niet op het hier en nu gericht te zijn (of de blik dwaalt af) / Ze lijken zich niet ten volle bewust van de schilder / beschouwer, waardoor je als beschouwer het idee krijgt ze in hun eigen wereld te aanschouwen / dat ze in hun eigen wereld verkeren.
- De geportretteerden zijn afgebeeld tegen een donkere achtergrond / met overwegend donkere kleding aan / vooral het gezicht vangt licht, waardoor alle aandacht gestuurd wordt naar de gezichtsuitdrukking / naar de blik die iets zegt over het innerlijke leven.
- De huid van de geportretteerden heeft een opvallende kleur (grauw, vaal / ziekelijk bleek en/of juist verhit/koortsig) en dit lijkt een suggestie of uitdrukking te zijn van hun (ongezonde) gemoedstoestand.
- Géricault benadrukt het gebrek aan aandacht van de geportretteerden voor hun presentatie / houding (verfomfaaide, grauwe kleding, hangende schouders, ineengedoken)

per juist antwoord

1

15 maximumscore 3

In de romantische visie op het kunstenaarschap (drie van de volgende):

- is kunst een (uiterst) persoonlijke visie van de kunstenaar op de werkelijkheid. (De recensent baseert zijn oordeel over Van Goghs werk op de persoon/de kunstenaar Van Gogh en/of de auteur prijst Van Goghs zeggingskracht).
- wordt de kunstenaar gezien als een genie / een uitzonderlijk persoon die de omgeving anders (dan 'gewone' mensen) beleeft. (De recensent meent dat Van Gogh (vanwege zijn temperament) de wereld anders ziet (als in een droom/nachtmerrie)).
- wordt de genialiteit van grote kunstenaars wel gekoppeld aan een aan ziekte of gekte grenzende, mentale toestand. (De recensent heeft het over een 'gekwelde geest' / noemt Van Goghs hevige temperament en/of heeft het over nachtmerries).
- laat de kunstenaar zich minder leiden door (academische/rationele) regels maar haalt de creativiteit uit zichzelf / put de kunstenaar uit eigen ervaring. (De recensent vindt het positief dat Van Goghs werk niet te analyseren is / hij zich niet verliest in techniek).

per juist kenmerk

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

16 maximumscore 2

(twee van de volgende):

- 'Primitieve kunst' werd gezien als kunst waarin het gevoel van de maker direct (ongefilterd) tot uitdrukking gebracht werd.
- 'Primitieve kunst' vormde een voorbeeld van kunst waarin academische regels geen rol speelden / vormde een inspiratiebron voor een nieuwe, niet of anti-academische vormentaal.
- 'Primitieve kunst' stond symbool voor het onbedorvene/het oorspronkelijke / het dicht bij de natuur staan, waar de avant-gardisten naar op zoek waren (weg van de overgeciviliseerde westerse wereld).

per juist antwoord

1

17 maximumscore 4

- filmtechnisch (twee van de volgende): 2
  - (montage) vertraagde beelden / beelden die in elkaar overvloeien, als droombeelden
  - (cameravoering) close-ups van vervreemdende/bizarre gezichten en/of gebruik van lenzen waarbij alleen het centrum van het beeld getoond wordt (zoals bij de shots van de ogen van de priester / het gezicht van de vrouw) / het gebruik van hoge standpunten die een wat vervreemdend beeld geven van de personages (zoals bij de priester, zijn houding met klauwende handen wordt zo extra benadrukt)
  - (special effects) De beelden worden onwerkelijk / droomachtig door de 'tekeningen' die ontstaan op het gezicht van de man (de generaal) en/of door het in tweeën splijten van het gezicht van de man. / De slow motion lijkt hier vaak geen ander doel te dienen, dan het geheel vervreemdend te maken.
- theatrale vormgevingsaspecten (twee van de volgende): 2
  - (grime) sterk opgemaakte gezichten / ogen / wenkbrauwen, waardoor de expressie wordt uitvergroot tot in het onwerkelijke / het fantastische
  - (kostuum) Het kostuum van de man (generaal) verandert op onverklaarbare wijze (als in een droom) in de kleding van een geestelijke (misdienaar).
  - (belichting) donkere/duistere beelden, waarbij specifieke elementen, zoals gezichten, fel uitgelicht zijn, waardoor een duister, nachtmerrieachtig effect ontstaat en/of de donkere ruimte met scherpe lichtval, waardoor sterke, vervreemdende schaduwen ontstaan, zoals het raster op het gezicht van de man
  - (decor) Het decor is surrealistisch want het verandert op onverklaarbare wijze van een lege kerk / een open ruimte, naar een krappe ruimte / naar een donkere ruimte met lichtinval door een raster.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- De dialoog, zoals die tot die tijd gebruikelijk was in het toneel, was realistisch / een 'normaal' gesprek tussen mensen, zoals in de (alledaagse) werkelijkheid. De surrealisten probeerden die werkelijkheid juist te ontkennen / probeerden juist te tonen wat zich onder de oppervlakte bevindt.
- De dialoog (taal), zoals tot die tijd gebruikelijk was in het toneel, doet een beroep op het verstand / op de ratio, terwijl vanuit de ideeën van het surrealisme juist het onderbewuste (via alle zintuigen) geprikkeld moest worden en/of terwijl vanuit het surrealisme juist gestreefd werd naar het tonen van het ongerijmde / het irrationele.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 3

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Deze voorstelling beantwoordt aan het element 'Toneel moet een gebeurtenis zijn, geen voorstelling' doordat (een van de volgende): 1
  - er geen logisch verhaal wordt gepresenteerd (er is sprake van ogenschijnlijk onsamenhangende, losse fragmenten).
  - de gebaren vaak geen imitatie zijn van gewone bewegingen (ze zijn niet verhalend), maar abstract of symbolisch.
  - op de achtergrond woorden klinken die geen vertellende functie hebben en/of alleen bijdragen aan de sfeer (en geen verhaal vertellen).
  - de belichting en/of de kostuums op zichzelf staan (en bijdragen aan de sfeer van de voorstelling) en geen logische / verhalende / ondersteunende functie hebben.
- Deze voorstelling beantwoordt aan het element 'De thema's van theater zouden rauwe, ongeciviliseerde emoties moeten betreffen' doordat (een van de volgende): 1
  - het om thema's gaat als lijden, verwoesting en verlies: er zijn dolende, toegetakelde of lijdende personen te zien / de personen bewegen krampachtig / zijn beschadigd of gewond (vocht, bloed, verband, rolstoel, isolatiedekens).
  - het om thema's gaat als straf en boete: er worden (vreemde) (offer)rituelen uitgevoerd waarbij mensen worden ontkleed onder een zandstraal / mensen met een bloedachtige substantie worden overgoten terwijl ze (naakt) op een verhoging liggen (met een regen van goudsnippers).
- Deze voorstelling beantwoordt aan het element 'Theateropvoeringen moeten algemene paniek en hallucinatie opwekken' doordat (een van de volgende): 1
  - er hallucinante beelden worden gecreëerd door de combinatie van tl-licht en/of goud en/of overmatige misteffecten en/of een glitterkanon.
  - de onsamenhangende beelden (van toegetakelde, dolende en krampachtige bewegende personen, in combinatie met vocht, bloed etc.) een soort hallucinatie lijken (van het inferno).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- positieve kritiek (een van de volgende): 1
  - De toeschouwers reageerden heftig op wat ze hebben gezien, ze verlieten de zaal. De voorstelling heeft bij het publiek dus sterke emoties losgemaakt en dat was de bedoeling van Artaud.
  - De recensent noemt het een radicale potpourri / een anti-gebeuren en/of spreekt van 'performers in een trance'. Dit sluit aan bij Artauds opvatting dat het in het theater niet zou moeten gaan om een voorstelling / het rationele, maar om een gebeurtenis, net als de onge Kunstelde rauwe werkelijkheid / het onderbewuste.
  - De recensent geeft aan dat het stuk is 'gewijd aan de leegte die overblijft als God ons heeft verlaten' en dat sluit aan bij Artauds idee van theater dat even schokkend en meedogenloos is als de pest of een vulkaanuitbarsting.
  - De recensent beschrijft het 'toneel als een slagveld' en/of heeft het over 'opgezweept tot boetedoening'. Dit sluit aan bij Artauds opvatting dat het theater krachtig en bloeddorstig zou moeten zijn, als de natuur en het leven zelf.
- negatieve kritiek (een van de volgende): 1
  - Het is de vraag of het publiek wegloopt omdat het te heftig is, of omdat het stuk lang en saai is. In het laatste geval zou Artaud dit als negatieve kritiek opvatten, want hij beoogde juist heftige emoties (hallucinaties, paniek en een magische openbaring) op te roepen.
  - De beelden van de voorstelling worden 'mooie plaatjes' genoemd. Dit duidt niet op de rauwheid/wreedheid en/of de beelden roepen geen verwondering / sterke emotie op, terwijl dat juist was waar Artaud naar op zoek was.

Blok 3 Keerzijde van de roem

21 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Subculturen zetten zich af tegen de bestaande/gevestigde orde / de mainstream / ze wijken af van de dominante cultuur.
- Subculturen ontstaan vaak vanuit groepen jongeren en/of zijn vaak jongerenculturen.
- Subculturen creëren tegendraadse/shockerende/andere uitingsvormen dan de mainstream.
- Bij subculturen is vaak sprake van een tegenstelling tussen centrum en periferie (ze ontstaan vaak in achterstandswijken of -gebieden).
- Subculturen ontstaan vaak uit een underdogpositie (kansarm, geen perspectief, geen 'stem') van een groep mensen / jongeren (die zich herkennen in elkaar).

per juist kenmerk

1

22 maximumscore 4

- voorstelling (twee van de volgende): 2
  - In de punk-subcultuur gaat het om jongeren die zich afzetten 'tegen alles' / tegen de rest van de wereld. Op de hoes is een man/jongen afgebeeld die geïsoleerd in een hoek van een kamer zit (een positie waarin hij zichzelf geplaatst lijkt te hebben door de rest van de ruimte te besmeuren): hij verzet zich tegen of wendt zich af van de rest van de wereld.
  - De punk-subcultuur wordt gekenmerkt door woede / boosheid / desillusie. Op de hoes is een kamer afgebeeld die besmeurd is met woeste vegen verf, er spreekt woede / afkeer / frustratie uit deze daad.
  - De punk-subcultuur wordt gekenmerkt door een afkeer van het 'normale' / Jongeren in de punkcultuur plaatsen zich tegenover de 'reguliere maatschappij'. De houding van de man/jongen is afwerend: armen over elkaar, blik op de beschouwer gericht.
- vormgeving (twee van de volgende): 2
  - Het kleurgebruik is sober: alleen zwart en wit.
  - De vormen (van de letters en de ruimte) zijn scherp omlijnd / hoekig gevormd.
  - De vormen van de kwaststreken zijn grof.
  - Er is sprake van sterke/harde contrasten en/of fel licht (geen grijstinten, geen subtiliteit).
  - De letters/woorden/tekst zijn groot en/of vetgedrukt / de tekst is prominent aanwezig.
  - Er is sprake van anti-esthetiek / keuze voor disbalans (in de compositie / keuze voor verschillende lettertypen).

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 3

drie van de volgende:

- Er wordt schurend / hees / ruig gezongen, dit kan gezien worden als uiting van woede / frustratie / machteloosheid.
- De muziek is overwegend bijzonder energiek / krachtig gespeeld, dit kan gezien worden als het opzoeken van de confrontatie / indringend willen zijn / als uiting van woede / frustratie / machteloosheid.
- De gitaren klinken vervormd (distortion/fuzz), dit kan gezien worden als vertolking van frustratie.
- De stuwende drums kunnen gezien worden als vertolking van woede / als uiting van opgekropte energie.
- Het tempo is zeer snel, dit kan gezien worden als uiting van opgekropte energie / woede.
- De muziek maakt gebruik van een (basis)bezetting van gitaren, drums en zang (en niet van synthesizers / piano), deze eenvoud kan gezien worden als een verzet tegen de mainstream popmuziek.
- Er worden weinig (drie) verschillende akkoorden gebruikt (een eenvoudig akkoordenschema), deze eenvoud kan gezien worden als een verzet tegen de mainstream popmuziek.
- Er wordt gebruikgemaakt van powerchords / 'zware gitaarriffs', waardoor een stevige/vette sound wordt gecreëerd, dit kan gezien worden als uiting van opgekropte energie.
- De muziek gaat op een lijn/level door / Er zit geen moment rust in, dit kan gezien worden als het opzoeken van de confrontatie / indringend willen zijn / als uiting van woede / frustratie.

per juist kenmerk

1

24 maximumscore 2

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

- De subcultuur wordt mainstream / wordt opgenomen in de dominante cultuur. / De subcultuur houdt op te bestaan (als subcultuur) 1
- voorbeeld: modehuizen / kledingontwerpers en/of hippe/trendy groepen in het culturele centrum (bijvoorbeeld in New York) nemen (delen van) de cultuur over en deze raakt daardoor wijd verspreid (en wordt mainstream / verdwijnt als subcultuur) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

25 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- muzikaal opzicht (een van de volgende): 1
  - Het gaat om (de registratie van) een liveoptreden, bands kunnen hun muzikaliteit laten zien / ze kunnen live laten zien waartoe ze in staat zijn en/of het publiek kan getuige zijn van spontane ingevingen (hiervan is in videoclippen geen sprake).
  - Het optreden is (vrijwel) akoestisch, de sound van de band is puur / minder gemanipuleerd door technische middelen.
  - De nummers worden in een ander arrangement gespeeld (een akoestische setting) dat maakt het voor fans die het originele arrangement kennen interessant om naar te luisteren.
- presentatie (een van de volgende): 1
  - De band richt zich tot het publiek en/of de bandleden praten onderling / Het is amicaal / informeel (niet zoals bij een groot concert), waardoor ook de kijker thuis het gevoel heeft erbij te zijn (en direct wordt aangesproken).
  - De band wordt getoond / presenteert zich op een intieme wijze / van dichtbij (de bandleden zitten en het publiek zit er in een kring omheen) / Het is een soort 'huiskamerconcert' (de bandleden zijn gekleed alsof ze thuis zijn, de setting is huiselijk: sfeerlicht, kaarsen, gordijnen), waardoor je als kijker het gevoel krijgt dichtbij de band(leden) te zijn.

26 maximumscore 2

- Voor MTV (een grote commerciële partij uit de entertainmentindustrie) is Nirvana interessant, want (een van de volgende): 1
  - met deze onder jongeren populaire (jonge) band konden zij een grote doelgroep (jongeren) aanspreken / een groot publiek bereiken.
  - met een (grotendeels) akoestisch optreden van deze grunge-band konden ze een artistiek interessant programma maken (en zo ook weer nieuwe kijkers trekken), want dit optreden verschilt sterk van de 'normale' liveoptredens van Nirvana.
- MTV wil vasthouden aan het format van het programma, want met bekende nummers en/of bekende gezichten (bewezen succes) acht het de kans op veel kijkers en/of veel winst het grootst 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 2

- De verspreiding van muziek verliep eerst via de verkoop van fysieke dragers van muziek (bijvoorbeeld cd's) in winkels, dit veranderde in verspreiding via internet (uitwisseling van muziekbestanden via peer-to-peerwebsites en/of downloaden van digitale muziekbestanden van websites van commerciële partijen en/of streaming) 1
- Jonge, onbekende bands en artiesten konden zichzelf in beeld en geluid eenvoudiger/sneller promoten via websites (bijvoorbeeld YouTube) en social media 1

28 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Bij *Lego House* is er een grote(re) bezetting / wordt gebruikgemaakt van veel instrumenten (bijvoorbeeld gitaar, basgitaar, piano, drums, backing vocals).
- Bij *Lego House* is de stem 'gedubd' (is Sheerans stem meerdere keren achter elkaar opgenomen) / is de zang vol.
- De opname van *Lego House* is (veel uitgebreider) nabewerkt (bijvoorbeeld reverb).

per juist aspect 1

Opmerking

Alleen als de veelheid aan instrumenten als één aspect wordt genoemd, 1 scorepunt toekennen, zie het eerste antwoordstreepje. Voor een antwoord waarbij in het eerste antwoordstreepje een instrument wordt genoemd en in het tweede antwoordstreepje een volgend instrument, geen scorepunten toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

29 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):

- (de ster als onbereikbare grootheid) De clip toont een onoverbrugbare afstand tussen (de wereldberoemde, bewierookte) ster en de (onbekende of onbeduidende) fan (de fan wordt door beveiliging van de ster weggehouden, Sheeran lijkt zelfs wat meewarig te kijken naar deze 'gekke' fan).
- (de obsessie met een ster) De fan ziet de ster als een liefde / levensinvulling en is niet meer in de 'echte' wereld aanwezig / ziet het eigen, echte leven niet meer in perspectief en/of de fan is zo obsessief bezig met de ster (bijvoorbeeld stalking) dat deze een bedreiging vormt voor de ster.
- (de ster als onecht / een (ongelijkwaardige) relatie met een fictief persoon) De clip toont/gebruikt een lookalike, die in eerste instantie in de videoclip de ster ook 'echt' vertegenwoordigt als zanger / schrijver en/of de ster bestaat uiteindelijk alleen uit afbeeldingen / geknutselde poppen. In dit opzicht kan gezegd worden dat de fan gelooft in iets wat niet echt is / in een imago.

per juist antwoord

1

5 Aanleveren scores

Verwerk per examinerator in de applicatie Wolf:

- de scores van de alfabetische eerste vijf kandidaten voor wie het tweede-tijdvak-examen de eerste afname is én
- de scores van alle herkansende kandidaten.

Cito gebruikt beide gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 22 juni te accorderen.

Ook na 22 juni kunt u nog tot en met 30 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

derde tijdvak

Ook in het derde tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw derde-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Blok 1

afbeelding 1	houtsnede van het <i>Ballet des Polonais</i> circa 1573, http://danzistica.blogspot.com/2009/04/le-ballet-des-polonais-1573.html
afbeelding 2	wandtapijt <i>Het feest in de Tuilerieën ter gelegenheid van het bezoek van Poolse gezanten</i> , 388 x 480 cm, circa 1580, https://www.chateaudestuileries.fr/actualit%C3%A9s-des-tuileries/1573-le-ballet-des-polonais/
afbeelding 3	gravure met een portret van Cesare Negri uit zijn boek <i>De gratiën van Amor</i> , 1602, https://www.jstor.org/stable/3519425?seq=2#metadata_info_tab_contents
afbeelding 4	maker onbekend, <i>Portret van Koningin Elisabeth I</i> (ook bekend als <i>Het Armada portret</i>), 1588, https://anglotopia.net/british-history/great-british-art-armada-portrait-queen-elizabeth-george-gower/
afbeelding 5	maker onbekend, <i>Koningin Elizabeth danst met Robert Dudley graaf van Leicester</i> , circa 1580, https://www.westhorsleyplace.org/festival-of-revels-1559
filmfragment 1	reconstructie van een uitvoering van de <i>pavane</i> , https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=8Y-tB3Vm3Is
filmfragment 2	reconstructie van een uitvoering van de <i>gailliarde</i> , https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=O-IOqz1WMDY
filmfragment 3	Shekhar Kapur, <i>Elizabeth</i> , 1998, https://www.youtube.com/watch?v=nx002D9N6qU
filmfragment 4	Yorgos Lanthimos, <i>The Favourite</i> , 2018, https://www.youtube.com/watch?v=2cNj8URL51k

Blok 2

- afbeelding 1 Francisco Goya, *Binnenplaats met geesteszieken*, 1793-1794, https://en.wikipedia.org/wiki/Yard_with_Lunatics#/media/File:Courtyard_with_Lunatics_by_Goya_1794.jpg
- afbeelding 2 detail van *Binnenplaats met geesteszieken*, Francisco Goya, 1793-1794, https://en.wikipedia.org/wiki/Yard_with_Lunatics#/media/File:Courtyard_with_Lunatics_by_Goya_1794.jpg
- afbeelding 3 Théodore Géricault, drie portretten van geesteszieken (vlnr)
- *Portret van een vrouw lijdend aan obsessieve jaloezie*, 1822
- *Portret van een kleptomaan*, 1822
- *Portret van een gokverslaafde*, 1822, compilatie Cito
- afbeelding 4 Vincent van Gogh, *Landschap te Saint Rémy*, 1889, <https://www.vangoghroute.nl/frankrijk/saint-remy-de-provence/korenveld/>
- filmfragment 1 Antonin Artaud, *De zeeschelp en de predikant*, 1927, <https://www.youtube.com/watch?v=yipseXIQVaF0>
- filmfragment 2 Derrick Ryan Claude Mitchell, *Promised Ends: the Slow Arrow of Sorrow and Madness*, 2017, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=QxaQCYwcZEK>

Blok 3

- afbeelding 1 platenhoes van *Sixpack* van de (post)punkband Black Flag, 1981, <https://www.moma.org/collection/works/184192>
- geluidsfragment 1 Nirvana, *Territorial Pissings*, 1991, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=bm6Iz-l5OmQ>
- filmfragment 1 en 2 documentaire *Seven Ages of Rock*, 2007, DVD
- filmfragment 3 Nirvana, *Where Did You Sleep Last Night*, MTV Unplugged in New York, 1993, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=hEMm7gxBYSc>
- filmfragment 4 Ed Sheeran, *Autumn Leaves*, 2009, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=eyB-ibmemnM>
- filmfragment 5 en 6 Ed Sheeran, *Lego House*, 2011, <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=c4BLVznuWnU&t=2s>

(internetbronnen geraadpleegd 8 december 2021)

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.